

SPEELGOED ALS BRON VOOR HET ONDERZOEK NAAR SOCIALE CONVENTIES

Barbara Vos

Samenvatting

Aan de hand van voornamelijk speelgoedcatalogi uit verleden en heden wordt gezocht naar gelijkenissen en verschillen bij het speelgoed. Gelijkenissen zijn legio in de al dan niet gender gerelateerde speelgoedtypes: poppen, poppenhuizen, keukentjes, timmer- en visgerei waren in de 19de en 20ste eeuw net zo sterk verspreid als nu. Er bestaan echter wel degelijk ook verschillen. Een eerste onderscheid heeft te maken met de gebruikte materialen. Het vroegere speelgoed was meer 'echt'. Een fornuisje kon effectief opgewarmd worden, enz. Met het huidige speelgoed, meestal uit plasticmateriaal, is het veel meer 'doen alsof'. Een tweede verschil is zeer goed aantoonbaar aan de hand van het in dit artikel getoonde Noord- Amerikaanse illustratiemateriaal. Tot in de eerste helft van de vorige eeuw hadden veel poppen, spaarpotten en dergelijke - nauwelijks verhuld - de vorm van negerkarikaturen. Dergelijke voorstellingen met simpelweg racistische inslag zijn al enkele decennia not done.

35

Inleiding

Speelgoed is dikwijls een (miniatuur)weergave van de werkelijkheid. In vervlogen tijden was dit niet anders. Kinderen werden in contact gebracht met zaken die ze herkenden uit de leefwereld van volwassenen, met dingen die ze in het dagelijks leven zagen. Bovendien hield men rekening met de plaats die het kind op een later tijdstip zou moeten gaan innemen in de maatschappij. Speelgoed werd aangepast naar gelang van het geslacht van het kind en de sociale klasse waartoe het behoorde. Dit geeft ons een unieke kijk op sociale afspraken die golden.

In dit artikel is het niet onze bedoeling deze stelling te gaan bewijzen, aangezien zij niet alleen in het verleden, maar nog dagelijks wordt bewezen. Wat we wel gaan doen, is enkele praktische voorbeelden van dichterbij bekijken. Speelgoed behoort tot de materiële cultuur. Een studie hiervan vereist de combinatie van verschillende soorten bronnen: iconografische (bijvoorbeeld prenten), schriftelijke (bijvoorbeeld schoolboeken) en materiële artefacten (bijvoorbeeld het speelgoed als voorwerp op zich).¹ Deze bijdrage heeft tot doel enkele van deze bronnen naast elkaar te zetten, maar is alleszins niet exhaustief.

Verder wagen we ons aan een minder voor de hand liggende stelling betreffende de bevestiging van sociale conventies in de maatschappij, namelijk dat speelgoed ook een spiegel kon zijn van racistische gevoelens die nog niet helemaal zijn vervaagd.

Bronnen

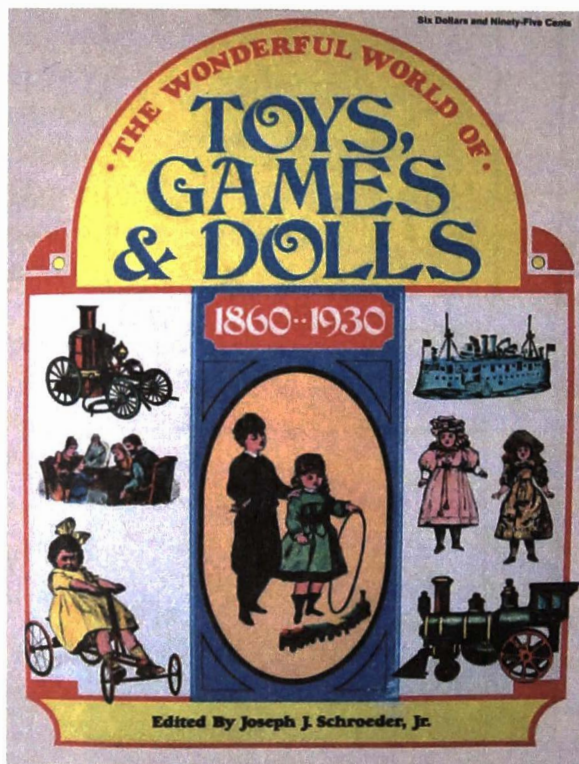
Iconografische bron: kinderprentjes

6 We vinden kinderprentjes terug onder verschillende namen (o.a. 'zantjes woale', 'zantjesblaars', 'mannekenspleisters', 'mannekensblaren', 'centenpapier', 'pirotjes', 'stekebeeldekens', 'blaassanctjes'). Dit papieren speelgoed kon uitgeknipt worden en bood goedkoop vertier voor kinderen. Het kostte bijna niets (slechts enkele centjes) en het was dus voor alle sociale lagen toegankelijk. Het was als massaproduct in velerlei vormen verkrijgbaar, maar door het praktische gebruik ervan was de prentjes geen lang leven beschoren. Doorgaans waren de prenten didactisch van aard. Ze handelen over zeden, gewoonten, gebruiken, klederdracht, militaire aangelegenheden...² We kiezen er enkele uit ter illustratie.

Zowel het zantje van luilekkerland als dat van de spoorwegen komt overeen met de didactische en opvoedende bedoelingen van de prenten. Bovendien is er ruimte voor de verbeelding en de fantasie van het kind.

Schriftelijke bron: Inventarissen

Een mooie inventaris van kinderspeelgoed uit de Verenigde Staten van de late 19de en de vroege 20ste eeuw, vinden we in die van Joseph J. Schroeder jr.³ Het gaat om een verzameling materiaal bestaande uit catalogi en advertenties voor speelgoed. Deze uitgebreide lijst zal ons toestaan enkele voorzichtige conclusies te bevestigen wat speelgoed betreft.⁴

Afb. 3. Cover van de inventaris van Joseph J. Schroeder Jr.

Materiële bron: Speelgoed

We kozen naast onze iconografische en onze schriftelijke bronnen ook enkele materiële bronnen uit, namelijk het fornuisje (twee stuks) en het strijkijzer-tje. Deze komen verder aan bod (zie 'Speelgoed voor meisjes').

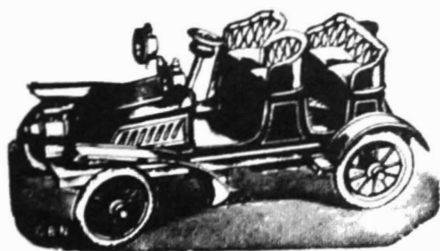
Speelgoed voor jongens

Een eerste stelling die geen bewijs vereist omwille van haar vanzelfsprekende aanwezigheid in de talloze voorbeelden, is het uitkiezen van "genderspecifiek" speelgoed. Jongens krijgen van oudsher speeltjes die verwijzen naar de bezigheden van mannelijke volwassenen. Deze kunnen refereren naar beroepen, vrijetijdsbezigheden of mannelijke aangelegenheden. De onderstaande voorbeelden uit de inventaris van Schroeder illustreren dit.

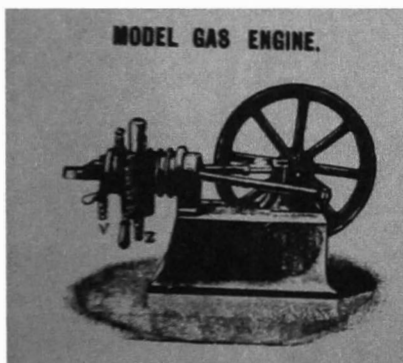
De klassieker is de gereedschapskist met alle toebehoren. Een jongetje moest immers voorbereid zijn om allerlei dingen in en rond het huis te herstellen als hij groot werd. De gereedschapskisten voor kinderen waren dan ook identiek aan wat men van die voor volwassenen mocht verwachten. Invoegen foto tool chest *

Populair bij jongensspeelgoed is techniek. Jongens kregen sinds de negen-

tiende eeuw speelgoed dat de eeuw van de vooruitgang en de industriële revolutie weerspiegelt. We denken bijvoorbeeld aan kleine stoommachines, treintjes, boten en zelfs zeppelins.

13659

\$1.49 28-Gauge Steel
Supports 100 Lbs. Over 2 Feet Long
Heavy Steel Zeppelin

Plenty of thrill and satisfaction in owning this toy! It is so impressive it will appeal to any child. Shaped to correct proportions and made of heavy gauge steel. Strong enough for a small boy to ride, as it will support 100 pounds. Modeled after the Graf Zeppelin, with passenger gondola beneath. Supported on three wheels. Length 26 inches; width 5 3/4 inches; height 7 inches. Aluminum finish with red, white and blue trim. Two propellers on front of gondola revolve when Zeppelin is pulled along the floor, making a noise like a motor. We Pay Postage. **\$1.49**

Afb. 4., 5. en 6. Speelgoed voor jongens zoals een autootje, een zeppelin en een stoommachientje

Andere “mannelijke” aangelegenheden, buiten techniek, verwijzen naar sport. We denken dan bijvoorbeeld aan jagen en boksen. Er waren verscheidene modellen van geweren, met als doelpubliek het kleine jongetje, in de handel te verkrijgen. Ze bestonden in verschillende prijsklassen.

FAMOUS “DAISY” AIR RIFLES.

This line to-day is one every dealer should handle—profits are good—merchandise easy to handle—investment small. The Famous “Daisy” Line has been greatly improved, all models are lever action, will shoot either air rifle shot or darts, except F2027. Polished and nickel plated barrels, walnut stocks, accurately sighted.

-
F2027—(M/ys. 20), “Little Daisy.” Single shot, length 29 in., 1 lb. 2 oz. Doz. \$4.00
-
F2025—(M/ys. 2), Single Shot. 31 1/4 in., 1 lb. 8 oz. Doz. \$6.50
-
F2023—(M/ys. 3), 500 Shot Repeater. 31 1/4 in., 1 lb. 11 oz. Doz. \$8.85
-
F2026—(M/ys. 3), 500 Shot Automatic Repeater. 33 in., 2 lbs. 7 oz. Doz. \$11.80

67c

KNOCK OUT
THE FIGHTERS

Mechanical Fighters.
Wind them up and then see them box. Can be started and stopped at will. Fighters made of wood and paper nicely painted. Wooden platform on metal base. Good spring. Size over all, 6 1/2 x 4 1/2 inches. Shipping weight, 13 ounces. **67c**

Afb. 7. en 8. Speelgoed voor jongens zoals geweren en bokkers.

Een tweede voorbeeld dat naar een mannelijke bezigheid/sport verwijst, is dit ingenieuze, opwindbare, speeltje van hout, papier en metaal van twee ventjes die met elkaar op de vuist gaan.

En een laatste voorbeeld van mannelijke bezigheden gaat naar de beroepen die aan mannen waren voorbehouden. Af en toe doken er kostuums op in kindermaten, zoals hier te zien is in de vorm van een soldaten- en brandweermanpak.

Afb. 9. brandweer- en soldatenkostuums voor kinderen

Vandaag is het niet anders. Als we er de catalogi van speelgoedwinkels op na slaan, zien we zeer specifiek speelgoed voor jongens. Een deel is gelijkaardig aan wat in het verleden aan jongens werd geschonken. ⁵

Afb. 10., 11., 12., 13., 14. en 15. De moderne versie van jongensspeelgoed

Speelgoed voor meisjes

De bovengenoemde stelling die kort werd besproken onder de paragraaf van de jongens, geldt uiteraard ook voor het meisjesspeelgoed. Natuurlijk kennen we ook het "uniseks"-speelgoed, dat aan beide geslachten geschonken kon worden: blokken, de bal, de knuffel, het trekspeeltje.

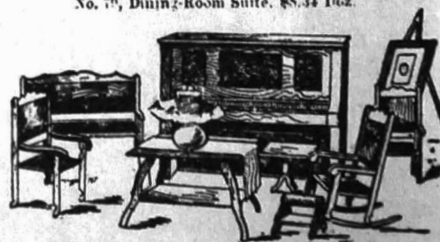
Afb. 16. Teddyberen

Naarmate het kind ouder wordt, wordt het speelgoed echter steeds specifieker.

Meisjes worden voorbereid op huishoudelijke en verzorgende taken. In de eerste plaats wordt het moederlijke aspect benadrukt, meer bepaald in de pop. Dit is waarschijnlijk één van de meest voorkomende speeltjes met de meeste variaties. Een meisje kon op deze manier al vroeg zich gaan inleven in de moederrol. Uiteraard kwamen daar ook toebehoren bij, zoals de poppenwagens.

No. 76, Dining-Room Suite, \$8.34 Doz.

No. 77, Doll's Parlor Suite, \$8.35 Doz.

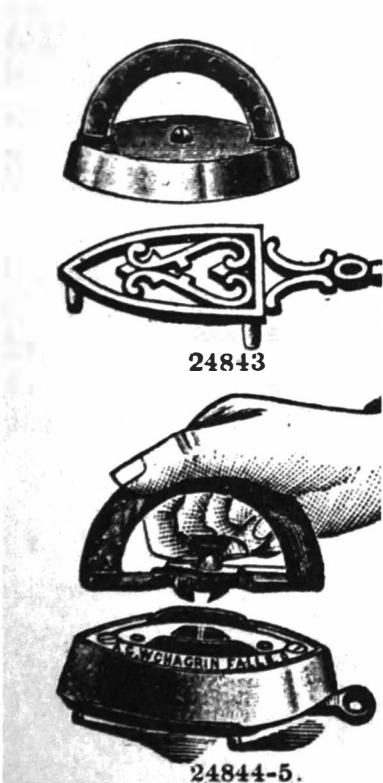

Afb. 17., 18, en 19. Speelgoed voor meisjes zoals een poppenkinderwagen, meubels voor een poppenhuis en een pop.

Naast zich ontfermen over haar kroost, moet de vrouw zich ook bezig houden met het huishouden. We zien kleine fornuisjes en strijkijzertjes opduiken; primitieve wasmachines, koffiemolens, miniatuurmeubels voor poppen, poppenwagens en -kleden. Al dit speelgoed werkte bovendien echt. Het ging niet enkel om een nabootsing van de werkelijkheid, maar om de werkelijkheid in miniatuur. De strijkijzers konden op de stoof worden gezet en verwarmd,

waarna ze werden gebruikt. De fornuizen konden aangestoken worden en konden iets "bakken" of "koken". De koffiemolentjes konden koffiebonen ma-

Brightly Polished Aluminum Toy Kettle.
 1½ - pint capacity. Measures about 6 inches high, including handle, and about 6½ inches wide, including spout. A toy that every girl will appreciate. Shipping wt., 1½ lbs.
49T1850
 Price. **98c**

Good Toy Wringer.
 Rubber rollers, 4 inches long. Looks and works just like mother's. Width, not including handle, about 7½ in. Springs at top regulating pressure. Adjustable screws for fastening on tubs, pails, etc. Each in box. Shpg. wt., 1½ lbs.
49T1793—Price 98c

Toy Washing Machine With Wringer.
 Made of wood. Tub has two iron hoops. Height over all, 15 in.; width, 10 inches. Tub at top, 7 in. in diameter. Outside painted. Stands on four wooden legs. Wooden wringer. Turn the crank and machine will wash the dolly's clothes. Shipping weight, 4 lbs.
49T1777
 Price ... **69c**

Rotary Washing Machine, 47c.
 Real Miniature Washing Machine and Wringer. Really works. When handle is turned agitator inside tub revolves, cleansing the clothes. Tub painted red. Black iron hoops. Removable turned wooden legs. Height over all, 15½ inches; 7½ inches wide. A practical toy. Shipping weight, 3 pounds.
No. 49K781 Price... 47c

Great Value Wash Set, 39 Cents.
 Dolly's Wash Set, consisting of 9-inch washtub, 8-inch washboard, 7-inch wringer, 6¼ - inch basket, 10 - inch rack, all well made. No dolly's outfit complete without a wash set. Regular 50 - cent value.
 Shpg. wt., 2½ lbs.
No. 49K794 39c
 Price.....

HIGH GRADE TOY DISHES

Our Finest China Tea Set.

Embossed in holy leaves and red berry set with silver gilt decorations. Twenty pieces as follows: 1-bark teapot with cover, 1-bark sugar bowl with cover, 1 1/2-bark creamer, 2-bark open vegetable dishes, six teacups, with six 2 1/2-bark saucers and 1 1/2-bark plates. See the largest set made for quality and durability of design, exclusively made. 18 1/2 x 11 1/2 inches. Shipping weight, 3 pounds. No. 49K731 Price..... \$1.47

Our Large Set, 69 Cents.

Imperial porcelain pieces, with 1-bark, 1 1/2-bark, 2-bark, 3-bark, 4-bark, 5-bark, 6-bark, 7-bark, 8-bark, 9-bark, 10-bark, 11-bark, 12-bark, 13-bark, 14-bark, 15-bark, 16-bark, 17-bark, 18-bark, 19-bark, 20-bark, 21-bark, 22-bark, 23-bark, 24-bark, 25-bark, 26-bark, 27-bark, 28-bark, 29-bark, 30-bark, 31-bark, 32-bark, 33-bark, 34-bark, 35-bark, 36-bark, 37-bark, 38-bark, 39-bark, 40-bark, 41-bark, 42-bark, 43-bark, 44-bark, 45-bark, 46-bark, 47-bark, 48-bark, 49-bark, 50-bark, 51-bark, 52-bark, 53-bark, 54-bark, 55-bark, 56-bark, 57-bark, 58-bark, 59-bark, 60-bark, 61-bark, 62-bark, 63-bark, 64-bark, 65-bark, 66-bark, 67-bark, 68-bark, 69-bark, 70-bark, 71-bark, 72-bark, 73-bark, 74-bark, 75-bark, 76-bark, 77-bark, 78-bark, 79-bark, 80-bark, 81-bark, 82-bark, 83-bark, 84-bark, 85-bark, 86-bark, 87-bark, 88-bark, 89-bark, 90-bark, 91-bark, 92-bark, 93-bark, 94-bark, 95-bark, 96-bark, 97-bark, 98-bark, 99-bark, 100-bark. Shipping weight, 3 pounds. No. 49K728 Price..... 69c

Forteen-Piece Set, 47 Cents.

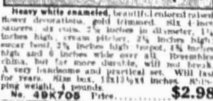
Little Enamel Aluminum Kitchen Set, as shown. Perfectly unbreakable. (First quality). Shipping weight, 2 1/2 pounds. No. 49K729 Price..... 47c

Our Finest Tea Set, \$2.98.

Heavy white enamel, beautiful, embossed raised flower decorations, gold trimmed. Six 4-bark saucers, six cups, 2 1/2-bark teapot, 1 1/2-bark high, cream pitcher, 2 1/2-bark high, sugar bowl, 1 1/2-bark high, 1 1/2-bark high, and 6-bark wide over all. Durable china, but far more durable, will not break. A very handsome and practical set. Will last for years. Size 10 1/2 x 11 1/2 inches. Shipping weight, 4 pounds. No. 49K728 Price..... \$2.98

Britannia Tea Sets.

Twenty-three pieces, silver finished. Cup, saucer, teapot, sugar bowl and creamer and other articles. Box, 10 1/2 x 11 1/2 inches. Shipping weight, 3 1/2 pounds. No. 49K728 Price..... 89c

Our Finest Grade Tin Tea Set.

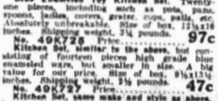
Latest embossed raised pattern design painted decorations. Superior pieces. Consists of 2 1/2-bark teapot, creamer, six cups and saucers, sugar bowl, and 1 1/2-bark high tin. Newly made. Shipping wt. 30 oz. No. 49K710 Price..... 45c

Blue Enamel Toy Kitchen Set.

Twenty-one pieces, including such as, tea, piano, creamer, teapot, creamer, sugar bowl, etc. Absolutely unbreakable. Size of box, 11 1/2 x 10 1/2 inches. Shipping weight, 3 1/2 pounds. No. 49K712 Price..... 97c

Kitchen Set, similar to the above, but consisting of fourteen pieces.

High grade blue enamel ware, but smaller in size. A big value for our price. Size of box, 11 1/2 x 10 1/2 inches. Shipping weight, 3 1/2 pounds. No. 49K727 Price..... 47c

Kitchen Set, same make and style as above, but consisting of only nine pieces.

A very attractive set at the price. Size of box, 11 1/2 x 10 1/2 inches. Shipping weight, 2 1/2 pounds. No. 49K728 Price..... 33c

Children's Tea

Made of pure aluminum. A health, faced the top and to handle, back open, and large. Perfect size for a child. Can be used without breaking. Shipping weight, 2 1/2 pounds. No. 49K719 Price.....

Fancy Tin Dishes.

About 80c per piece, including enameled cups, saucers and plates, and other assorted plates and decorated pieces. Shipping weight, 1 pound. No. 49K709 Price..... 19c

Tin

Small quality, a set of 8 pieces. No. 49K710 Price.....

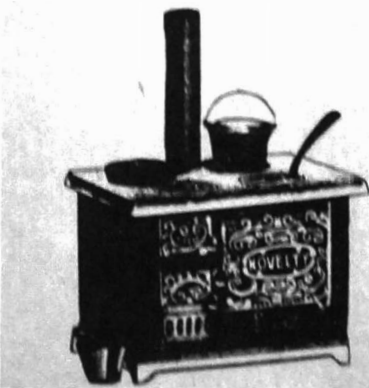
NICKEL TRIM BLACK STEEL RANGES.

Black steel bodies and chimneys, nickel-plated tops, hinged doors and burnished edges and embossings.

No. 100 - 44 x 16 x 16 1/2, 2 lbs. oven door, copper skillets, kettle and lifter. 1/2 doz. in box. Doz. \$1.95

No. 110 - 8 1/2 x 16 x 16 1/2, oven door, side shelf, 4 lbs. grate, coppered skillets, kettle and lifter. Each in box, 1/2 doz. in pkg. Doz. \$4.15

Afb. 20., 21., 22., 23., 24. en 25. huishoudspullen als speelgoed voor meisjes

Het poppenhuis neemt een bijzondere plaats in in de studie van de speelgoedgeschiedenis. Een poppenhuis was een echt pronkstuk en daardoor voorbehouden aan de gegoeden van de samenleving. Ze weerspiegelen dan ook de wooncultuur van de bevoorrechten en vormen daardoor een unieke bron voor het dagelijks leven van voorbije eeuwen. ⁶

We bekijken tevens een tastbaar, materieel voorbeeld van een populair item dat doorheen de jaren is geëvolueerd en dat vandaag ook zijn moderne variant kent: het fornuisje of het keukentje, zoals ook te zien was in één van de

advertenties die hiervoor werden getoond. Het keukentje heeft een lange geschiedenis en evolutie ondergaan. Waarschijnlijk waren de miniatuurpotjes en -pannetjes het eerst aanwezig, waarna het fornuisje volgde. Deze laatste waren dikwijls verkrijgbaar inclusief toebehoren, zoals kookpotjes en lepels, allemaal in het klein uiteraard. Wat ons vandaag misschien nog het meest zou verbazen, is de accurate weergave van dit speelgoed. Het fornuisje diende eigenlijk niet om "te doen alsof", maar om de praktijk te proeven, zij het dan in een verkleinde versie. De fornuisjes werkten immers: waar de kookpitten zaten, staken kaarsenhouders. Daarin pasten fijne, kleine kaarsen die effectief werden aangestoken. Zoals een getuige ons vertelde, kreeg het kind dan soms een eitje of iets anders wat kon worden gekookt. Later werden de kookpitten vervangen door een elektrische leiding en een stekker.

Bij andere fornuizen (die volledig van gietijzer waren), zoals het onderstaande, kon in de oven een houtskooltje worden gelegd, zodat er in de bijhorende pannetjes echt kon worden gekookt.

Afb. 26. Een gietijzeren fornuisje

Ten slotte kijken we naar een laatste voorbeeld van tastbaar speelgoed: het strijkijzer. Dit is het perfecte voorbeeld om aan te tonen dat het de bedoeling was dat het speelgoed in het werkelijke huishouden kon worden gebruikt. Het strijkijzertje is uit hetzelfde materiaal gemaakt als het strijkijzer van haar moeder, nl. gietijzer. Het kan eveneens op de stoof worden gezet om te verhitten en vervolgens te strijken.

Afb. 27. Gietijzeren strijkijzerje

Wat de meisjes betreft, is het speelgoed vandaag misschien nog meer veranderd en herkenbaar gebleven dan bij de jongens.⁷

Afb. 28., 29., 30., 31., 32., en 33. modern speelgoed voor meisjes zoals een poppenbuggy, een poppenhuis en een naaimachine

Speelgoed dat geen speelgoed is

Bij beide geslachten komen we geregeld voorwerpen tegen die eigenlijk niet onder de categorie speelgoed vallen, althans de dag van vandaag niet. We

denken dan bijvoorbeeld aan visgerie (voor de jongens) en naibenodigdheden (voor de meisjes).

\$2⁸⁷ A Toy Sewing Machine That Will Sew.

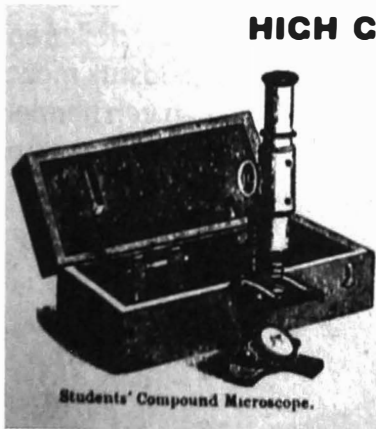

One of the popular little girls' toys. Make dresses for dolly. Enjoyment for the little girl making dresses out of the scrap cloth around the house. Well made of sheet steel, cast iron wheel, and has a mechanism which will really sew. It is nicely finished and can easily be fastened to table or quickly removed. Packed in box with clamp to fasten to table. Ready to use. No

cloth, thread or extra needles furnished. Size over all, about 7 1/2 x 8 1/4 x 4 1/4 in. Shpg. wt., 2 1/2 lbs. **\$2.87**

69T5826—Price

HIGH GRADE MICROSCOPES.

No. 1210, Students' Microscope—The style used by scientists. Magnifies many times. Made of brass and highly burnished. 6 inches high. Focused by draw to suit any sight. Reflecting mirror in base for throwing light on the object. Each in polished mahogany hinged box with tweezers, one prepared object glass and two extra glasses for mounting transparent specimens. Price each **\$1 40**

No. 1220, Students' Compound Microscope—7 1/4 inches high, hinged to heavy base so can be adjusted to convenient angle. 3 plano-convex lenses and universal mirror for illuminating transparent objects. Magnifies 60 times. Finely polished brass body. Each in polished hinged cover mahogany box with tweezers, 2 object glasses, 1 prepared object. Each **3 00**

No. 1221, Students' Compound Microscope—As above, 8 3/4 inches high, magnifying 110 times. Each in box. As above. Each **4 25**

Students' Compound Microscope.

47

This Laundry Outfit Makes a Dandy Present for a Little Girl.

Made of wood. Ironing board about 5 1/4 x 12 1/4 x 19 1/4 inches over all, 16 x 25-inch clothes rack and 5 x 13 x 4 1/2-inch bench. Included are 10 3/4-inch long clothes basket, clothes line and clothespins, 6 1/2 x 13 1/2-inch wash board, washtub, wringer and 3 1/2 x 1 1/2 x 2 1/4-inch sadiron. The wringer is very well made, has rubber rolls, metal uprights, and alone would make an ideal present. The outfit makes a big appearance and one your little girl will surely enjoy. Packed complete in box. Shipping weight, 9 pounds. **\$1.98**

70T1787 1/4—Price

Afb. 34., 35. en 36. speelgoed dat geen speelgoed is voor zowel jongens als meisjes

Dit kunnen we mogelijk verklaren met de theorie van Ariès (de "ontdekking" van het kind).⁸ Het kind werd lange tijd als een kleine volwassene gezien en veel speelgoed is daar een weerspiegeling van. Het speelgoed bereidde het

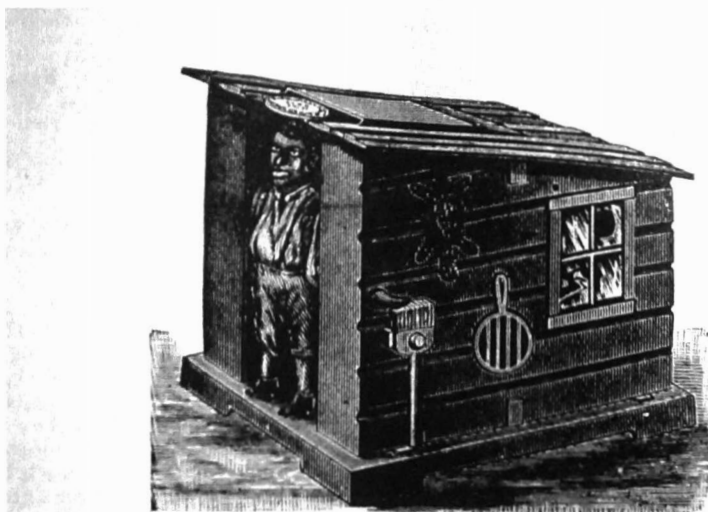
kind voor op de toekomst en liet het kind toe zich reeds de oefenen in zijn of haar toekomstige taak.

Racistisch speelgoed

Naast de voor de hand liggende stelling dat speelgoed genderspecifiek is en dat dit in voorbije eeuwen niet anders was, hebben we voor het tweede deel van dit artikel een meer gevoelige hypothese bewaard, namelijk dat speelgoed op meerdere tijdstippen in de geschiedenis racistisch was.

De beste getuigen hiervan zijn de verschillende voorwerpen met zwarte figuurtjes. Een eerste categorie kan onderverdeeld worden in spaarpotten. Deze waren vrij populair, gezien de verschillende modellen die werden gemaakt. We zetten er enkele op een rijtje.

De eerste spaarpot die we bespreken is de 'barak'. Deze kostte vier dollar en bestaat uit een huisje met een zwarte man in het deurgat. Het geldstuk moet boven het hoofd van het mannetje geplaatst worden, waarna aan een hendel gedraaid moet worden. Vervolgens gaat het figuurtje op zijn hoofd staan en 'schopt' hij het geldstuk in de spaarpot.

No. 275. Cabin Bank; length $4\frac{1}{4}$ inches, height $3\frac{3}{8}$ inches, width 3 inches. Place the coin upon the roof above the negro's head, move the handle of the white-wash brush, and the negro will be made to stand on his head and kick the coin into the bank, $\frac{1}{4}$ dozen in package..... per doz., \$4 00

Afb. 37. De zogenaamde money cabin

Een duurdere spaarpot (negen dollar), is de 'minstrelenspaarpot'. Deze is verdeeld in twee helften. Het onderste deel bevat het geldreservoir en het bovenste deel bevat het mechanisme van de spaarpot. Twee zwarte figuurtjes

voeren hun kunstjes uit elke keer er een penny in de spaarpot werd gestoken.

Een derde spaarpot die hier het vermelden waard is, is 'Oom Tom'-spaarpot, die bestaat uit het hoofd van een zwarte man. Aan de nek kon op een knopje geduwd worden, waarna Oom Tom met zijn ogen rolde, zijn mond opende en zijn tong uitstak. Het muntje kon dan daarop gelegd worden. Vervolgens schoot de tong weer naar binnen en werd het geldstuk opgeslokt.

Een variant hierop is de 'vrolijke neger'-spaarpot (The Jolly Nigger Bank), die we op de afbeelding zien naast de kerstmanspaarpot. Deze waren tevens veel goedkoper dan de eerste twee spaarpotten (slechts 45 en 60 cent). Hoewel er in 1892 een patent op kwam, waren de bankjes reeds op de markt sinds 1843.⁹

8260½ Uncle Tom Iron Bank (CXP). This is a conical and amusing bank; by pressing a button at back of neck the eyes roll up and the tongue is thrust out for coin, which, placed up on it, is drawn in and deposited in the vault; size, 5½ in. high, 4 wide and 3½ deep.

Each..... \$0 45
Per dozen 4 87

28264 Santa Claus Bank. This is the bank for the little ones. Price, each..... \$0 40

28265 Jolly Nigger Bank. Similar to the Uncle Tom bank, but larger and more perfectly finished. Weighs 4½ pounds. Stands nearly 7 inches high. Each. \$0 60

Afb. 38., 39. en 40. de zogenaamde Uncle Tom Iron Bank, en Jolly Nigger Bank

Een tweede categorie bestaat uit figuurtjes. Sommige daarvan zijn mechanisch, zoals de onderstaande voorbeelden, die allebei zwarte ventjes voorstellen die een muziekinstrument bespelen.

Musical Negroes, 98 Cents.

Darkies playing accordion and flute. One playing accordion moving head and arms, and flute player moving body and head, and beats foot cymbal. All painted and decorated. Size, about 9 inches long, 4 1/2 in. wide, 9 inches high. Regular \$1.25 to \$1.50

value. Shipping weight, 2 pounds. No. 49K359 Price.....

98c

Musical Negro on Chair.

A most comical toy, finished in colors. Represents negro on chair dressed in uniform, playing banjo. Moves hand and head up and down, and beats time with his feet in most natural manner. Total height, 6 7/8 inches. Shipping weight, packed, 14 ounces.

No. 49K333 Price. **39c**

Afb. 41. en 42. musicerende figuurtjes

Een variant hierop is de onderstaande van een zwart mannetje dat een kar met appels voorttrekt.

Moving Apple Man, 39c.

A very comical toy. Negro's feet rest on floor, and when toy is wound it runs backward in zig-zag lines. Length, 7 inches. Shipping wt., 14 ounces.

No. 49K462 Price..... **39c**

Afb. 43. The Moving Apple Man

En dan zijn er nog de niet-mechanische popjes, die beroepen (baseball-speler, politieman...) uitbeelden, waartussen zich ook een 'darkey' huishoudster bevindt.

Afb. 44. Niet-mechanische 'darkey' popjes

Een laatste voorbeeld van racistisch speelgoed dat in dit artikel absoluut niet mag ontbreken, is de puzzelserie genaamd 'chopped up niggers'. Deze puzzels werden in 1874 door de McLoughlin Brothers geproduceerd in de VS en is gemaakt van papier geplakt op hout. Ook bestond er een kaartspelletje genaamd 'The game of ten little niggers', geproduceerd in 1895 door de Parker Brothers.¹⁰ Vandaag zijn dergelijke Americana soms honderden tot duizenden dollars waard, voornamelijk omwille van hun historische waarde met racistische connotaties.

Wanneer we op het internet op zoek gaan naar racistische Americana, vinden we nog veel meer dan de bovengenoemde voorbeelden. Blijkbaar waren verschillende bordspelletjes verkrijgbaar waarin de zwarte een hoofdrol speelde. De titels spreken voor zich. Zo vonden we een spel genaamd 'Darkey Ten Pins' waarbij tien zwarten die een watermeloen dragen, werden opgesteld als kegels en om moesten worden gegooid met een balletje.

Afb. 45. de zogenaamde Chopped Up Niggers (<http://www.nyhistory.org/node/47134>)

Afb. 46. De "Darky Ten Pins" (<http://www.liveauctioneers.com/>)

De populariteit van deze verzamelobjecten blijkt uit het spel in ganzenbordstijl genaamd Darkies in the Melonpatch. Boardgamegeek.com, een bekende website die gezelschapspelletjes bespreekt, waarschuwt dat vele (en misschien alle) exemplaren die tegenwoordig te koop worden aangeboden, vervalsingen zijn en dat het spel misschien nooit echt in de handel is geweest.¹¹

De bovengenoemde voorbeelden zijn allemaal afkomstig uit de VS. Nu kunnen we ons afvragen in hoeverre dit allemaal van toepassing was bij ons in de lage landen. Uiteraard waren dergelijke zaken vrijwel onbestaande aangezien onze regio's slechts zeer weinig zwarten hadden gezien voor de Tweede Wereldoorlog. Tussen de jaren '20 en '40 van de vorige eeuw groeide de populariteit van zwarte peuter- en babypoppen. Vaak werden de kopjes in dezelfde mallen gegoten als die voor de blanke poppen.¹² Dit was in Vlaanderen een fascinerende nieuwigheid en de pop ging effectief over de toonbank, zeker na WOII.¹³

Conclusie

Als we eender welke speelgoedwinkel binnen lopen, kunnen we met zekerheid zeggen dat veel van het speelgoed van de laatste tweehonderd jaar zijn hedendaagse variant heeft gevonden. Er is echter één groot verschil: terwijl vroeger het speelgoed eigenlijk een miniatuurweergave was van de werkelijkheid, gaat het vandaag veel meer om 'doen alsof'. We verwijzen naar een van de voorbeelden die we het meest uitgebreid hebben besproken, namelijk het fornuisje. Wanneer kinderen in 1850, 1900 of 1950 een keukentje kregen, dan kon dit verwarmd worden en konden ze er iets in koken. Wanneer kinderen vandaag echter een keukentje krijgen, bestaat dit volledig van plastic en is er niets aan dat echt werkt. De boodschap wordt wel nog overgedragen ('Later is het jouw taak om te koken'), maar het veiligheidsaspect heeft duidelijk terrein gewonnen.

Wat onze stelling uit het tweede deel van het artikel betreft, namelijk dat speelgoed racistisch kon zijn in het verleden, dit hebben de vele voorbeelden ondersteund. Opnieuw is er een groot verschil met vandaag. Een speelgoedfabrikant moet zich hoeden voor speelgoed dat racistische connotaties kan hebben. Dit is een volledig taboe geworden, waardoor het echt zoeken wordt naar een stuk speelgoed of een spel dat politiek incorrect is. Dit is dan weer niet het geval als we gaan zoeken naar gendergericht speelgoed. Heel wat stukken speelgoed (bijvoorbeeld voor baby's) zijn gericht op beide geslachten. Naarmate het kind ouder wordt, focust het speelgoed meer en meer op de rol die het kind in de maatschappij zal gaan spelen.

We hopen dat we in onze opzet zijn geslaagd een aantal praktische voorbeelden te geven van het speelgoed dat onze voorouders werd geschonken. Uiteraard is deze topic nog lang niet uitgeput. We hopen tevens dat dit artikel

onze lezers aanspoort de zolderdeur open te gooien en te kijken wat er nog in de speelgoedkoffer van weleer te vinden is!

Noten

1. Willemsen, A. (red.), *Speelgoed als spiegel van middeleeuws kinderleven*. In: *Geschiedenis van het privéleven: bronnen en benaderingen*. SUN, Amsterdam, 2007, p. 235.
2. Hoste, L., *Over de kinderprenten te Gent "zantjes woale" genoemd*. Gent, Generale Bankmaatschappij, 1977.
3. Schroeder, J.J. (ed.), *The wonderful world of toys, games & dolls: 1860-1930*. DBI Books, Northfield, Illinois, 1971, 256p.
4. Indien vergezeld van een asterisk, verwijzen de onderstaande afbeeldingen naar items afkomstig uit deze catalogus.
5. Speelgoed afkomstig uit de catalogus van Dreamland.
6. Wellens, M. (red.), *Speelgoedmuseum Vlaanderen*. Speelgoedmuseum Mechelen, 1996, p. 177.
7. Afbeeldingen speelgoed afkomstig uit catalogus van Dreamland.
8. Aries, Ph., *De ontdekking van het kind: sociale geschiedenis van school en gezin*. Amsterdam, Bakker, 1987.
9. Asim, J., *The N Word: Who can say it, who shouldn't and why*. Houghton Mifflin Harcourt, 2007, p. 104.
10. Idem.
11. Zie <http://boardgamegeek.com/boardgame/11193/darkies-in-the-melon-patch>
12. Goodfellow, C., *Het eindeloze poppenboek*. De Bilt/Cantecleer, 1994, p. 25.
13. Philadelphia (Pennsylvania) heeft een schitterende zwarte poppencollectie. Deze verzameling laat toe te bestuderen hoe zwarten gezien werden in de Amerikaanse samenleving. Website: <http://web.archive.org/web/20070623214828/http://www.philadollmuseum.com/default.asp>